

УДК 332:349.41

JEL C13; C51; H43; Q15; Q24; R14; R52

DOI: 10.31471/2409-0948-2021-2(24)-124-139

Кошкалда Ірина Віталіївна
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управління земельними ресурсами та кадастру
Державного біотехнологічного університету
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44
e-mail: irinavit1506@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4855-8890>

Анопрієнко Тетяна Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління земельними ресурсами та кадастру
Державного біотехнологічного університету
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44
e-mail: atatyana2017@gmail.com
ORCID <http://orcid.org/0000-0001-7143-0591>

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Анотація. На даний час залишається актуальним питання державного регулювання використання унікального природного ресурсу – землі, яка є основним національним багатством будь-якої країни світу. Це у свою чергу вимагає запровадження комплексного механізму державного регулювання проведення грошової оцінки земель, формування оптимальної моделі державного регулювання її проведення.

Проведене дослідження містить теоретичні узагальнення та практичні рекомендації щодо удосконалення моделей державного регулювання проведення грошової оцінки земель. У статті розглянуто характерні риси проведення грошової оцінки земель, виявлено основні чинники та підходи до проведення грошової оцінки земель в Україні, визначені фактори (показники), що мають суттєвий вплив на формування вартості земель.

Встановлено, що покращення рівня інформаційного забезпечення проведення нормативної та експертної грошової оцінки земель (земельних ділянок та прав на них) матиме прямий позитивний вплив на формування бюджетів усіх рівнів, а в сучасних умовах децентралізації влади, найбільший на формування місцевих бюджетів – новостворених об'єднаних територіальних громад. Враховуючи нормативно-правову базу та застосування новітніх інформаційних технологій, стає можливим запровадження нових принципів та алгоритмів оцінки, особливо під час відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення. Запропонований алгоритм врахування принципу раціонального та ефективного використання земельних ділянок дасть змогу ефективного державного регулювання у сфері земельних відносин, особливо під час вирішення питань використання та оцінки земель. Розроблені моделі державного регулювання проведення нормативної та експертної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення дозволять відповідним структурним підрозділам Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру більш якісно та прозоро виконувати свої повноваження.

Ключові слова: грошова оцінка земель, державне регулювання, земельна ділянка, землі сільськогосподарського призначення, модель.

Koshkalda Iryna
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Land Administration and Cadastre
State Biotechnological University
<https://orcid.org/0000-0003-4855-8890>
e-mail: irnavit1506@gmail.com

Anopriienko Tetiana
PhD in Economic, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Land Administration and Cadastre
State Biotechnological University
<http://orcid.org/0000-0001-7143-0591>
e-mail: atatyana2017@gmail.com

MODERN MODELS OF STATE REGULATION OF MONEY EVALUATION OF AGRICULTURAL LAND

Abstract. Currently, the issue of state regulation of the use of a unique natural resource - land, it is the main national wealth of any country in the world remains relevant. This in turn requires the introduction of a comprehensive mechanism of state regulation of monetary evaluation of land, the formation of an optimal model of state regulation of its conduct.

The study contains theoretical generalizations and practical recommendations of improving the models of state regulation of monetary evaluation of land. The article considers the characteristic features of monetary evaluation of land, identifies the main factors and approaches to monetary evaluation of land in Ukraine, identifies factors (indicators) that have a significant impact on the formation of land value. It is established that improving the level of information support for regulatory and expert monetary evaluation of land (land and rights to them) will have a direct positive impact on the formation of budgets at all levels, and in modern decentralization of power, the largest on the formation of local budgets - newly created joint territorial communities. Taking into consideration the legal framework and the use of the latest information technologies, it becomes possible to apply new principles and evaluation algorithms, especially during the opening of the market for agricultural land. The proposed algorithm which is taking into account the principle of rational and efficient use of land, will allow for effective state regulation in the field of land relations, especially when addressing land use and evaluation. The proposed models of state regulation of normative and expert monetary evaluation of agricultural lands will allow the relevant structural units of the State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadaster to perform their duties more efficiently and transparently.

Key words: monetary evaluation of land, state regulation, land plot, agricultural land, model.

Вступ. Сучасний розвиток країни знаходиться в тісній взаємодії з ефективним державним регулюванням усіх сфер життєдіяльності суспільства, вагоме місце в якій відводиться державному регулюванню економіки. У сучасних умовах модель державного регулювання економіки переходить до застосування непрямих методів – економічних. Так, під час довгострокового планування та прогнозування використовуються загальні методи за допомогою яких реалізуються довгострокові та короткострокові проектні рішення, на різних рівнях.

Не зменшується актуальність державного регулювання використання унікального природного ресурсу – землі, яка є основним національним багатством будь-якої країни світу. Багато століть триває боротьба людства за право володіння землею та користування її природними ресурсами. Тому, актуальним залишається питання цільового використання земель та їх оцінки.

З огляду на це, запровадження комплексного механізму державного регулювання проведення грошової оцінки земель, формування оптимальної моделі державного регулювання проведення грошової оцінки земель дозволить забезпечити збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів від трансакцій з землею, підвищить рівень ефективності раціонального використання земель тощо. Тому зазначені питання потребують проведення подальших наукових досліджень.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень і публікацій. З метою обґрунтованого вибору методів державного регулювання зазначених процесів, актуальним є удосконалення існуючих та розробка нових моделей, які забезпечать прийняття ефективних управлінських рішень щодо питань пов'язаних з проведенням грошової оцінки земель.

Дослідженнями функціонування ринків землі (купівлі-продажу та оренди) в країнах членах ЄС, Центральної Азії та інших регіонах займаються ряд вчених Е. Fraser, J. Swinnen, P. Ciaian, Kancs d'Artis, L. Vranken, V. Stanle, Джозеф К. Еккерт та інші [1-5]. Відмічається загальна тенденція розвитку земельних ринків, проте спостерігаються особливості, які притаманні тим чи іншим регіонам, або країнам у цілому.

Свої особливості має Україна. Можна відмітити, що питанню проведення грошової оцінки земель, як його цінового ідентифікатора, приділяється більше уваги, ніж безпосередньо моделюванню державного регулювання її проведення. Напрямам державного регулювання земельних відносин в Україні, раціонального використання земель присвячені праці вітчизняних науковців (А. П. Вервейко [6]; О. І. Гупоров [7]; Д. С. Добряк, Т. М. Недашківська [8]; А. Я. Сохнич, З. Б. Живко [9]; В. Я. Месель-Веселяк, Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, М. М. Федоров [10]; А. М. Третяк, Д. І. Бамбідра [11] та ін.).

Вагомий вклад у становлення та розвиток різних видів оцінки в Україні, розробкою нових методичних підходів до удосконалення нормативної грошової оцінки земель внесли вітчизняні науковці та практики (Ю. Ф. Дехтяренко, М. Г. Лихогруд, Ю. М. Манцевич, Ю. М. Палеха [12]; О. І. Драпиковський, І. Б. Іванова [13]; В. М. Заяць [14]; Ю. О. Лупенко, М. М. Федоров, О. В. Ходаківська, С. Г. Корчинська, Н. А. Солов'яненко [15, 16, 17]; Р. Левек [16]; В. Я. Месель-Веселяк [17]; А. Г. Мартин [18]; Л. Я. Новаковський [19]; А. М. Третяк, Н. А. Третяк [20] та ін.).

Дослідники А. В. Мерзляк та О. О. Кабанець провели аналіз напрямів державного регулювання інфраструктурного забезпечення виконання функцій ринку земель у країні (інформаційних, оцінних, торгівельних, розрахункових, реєстраційних, нотаріальних, консультативних, науково-дослідних, іпотечних, страхувальних) [21]. Вони визначили наявність ряду проблем державного регулювання формування й розвитку інфраструктури ринку земель в Україні, які у переважній більшості лежать у правовому полі.

Згідно зі ст. 25 Закону України «Про оцінку земель» державне регулювання у сфері оцінки земель полягає в забезпеченні об'єктивності та законності проведення оцінки земель, контролю у цій сфері, впровадження у практику оціночної діяльності міжнародних норм та правил, створення конкурентного середовища для суб'єктів оціночної діяльності ..., а також у забезпеченні суспільних інтересів з питань оцінки земель [22].

Грошова оцінка земель є потужним інструментом державного регулювання економіки на різних рівнях, тому доцільно застосовувати прогресивні методи управління під час державного регулювання проведення грошової оцінки земель різного призначення. Так, згідно з критеріями класифікації, методи державного регулювання проведення грошової оцінки земель, можна згрупувати за: характером дії, характером впливу, засобами впливу, масштабами дії, часом дії та рівнем впливу.

Проте питання удосконалення існуючих моделей державного регулювання проведення грошової оцінки земель залишається актуальним та потребує подальших досліджень.

Ця стаття є продовженням авторських наукових розробок з обґрунтування концептуальних положень створення та запровадження сучасної ефективної моделі державного регулювання проведення грошової оцінки земель в Україні. У результаті попередніх досліджень [23-32] проаналізований рівень нормативно-правового та інформаційного забезпечення проведення грошової оцінки земель в Україні, визначений ряд проблем; запропоновано модель державного регулювання грошової оцінки земель, що дозволить доповнити й оновити дані Державного земельного кадастру.

Висвітлення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг публікацій щодо питань грошової оцінки земель багато проблем залишаються невіршеними. Аналіз наукової літератури підтвердив існування розбіжностей у підходах до різних видів грошової оцінки земель; міжнародний досвід здійснення оцінки земель має часткове практичне застосування в Україні.

У зв'язку з цим, **мета даної статті** полягає в аналізі й узагальненні сучасних підходів та формування моделі державного регулювання проведення грошової оцінки земель в Україні.

Висвітлення основного матеріалу. Земельним кодексом України [33] та ст. 5 Закону України «Про оцінку земель» [22] передбачено такі різновиди оцінки земель – бонітування ґрунтів та грошова оцінка земель, яка залежно від порядку проведення та призначення поділяється на нормативну й експертну.

Слід відмітити, що потреба в проведенні оцінки земель виникла у зв'язку з використанням їх як засобу виробництва у сільському господарстві та пов'язана з веденням земельного кадастру, який був обумовлений здійсненням оподаткування землевласників. Розпочаті у 70-х роках ХІХ століття оціночні роботи були у складі земського кадастру, який вважається більш досконалим у порівнянні з попередніми кадастрами. З метою одержання об'єктивної та обґрунтованої оцінки земельних угідь, земствами були проведені ґрунтові обстеження. Подальший розвиток оцінки пов'язаний з розробками видатного вченого-ґрунтознавця В. В. Докучаєва, який запропонував два методичні підходи визначення оцінки земель, в основу яких було покладено як якісні показники оцінки, так і оцінку земель як засобу виробництва у сільському господарстві (природно-історичний та статистико-економічний). За радянських часів (до 1957 р.), у зв'язку із запровадженням єдиної державної форми власності на землю, на державному рівні, якісний підхід до оцінки земель втратив актуальність. Але після завершення комплексних обстежень ґрунтів у 1961 році з'явилась потреба у визначенні порівняльної оцінки ґрунтів за природною та економічною родючістю. Так постало питання здійснення економічної оцінки земель (яка на сьогодні відмінена) та розробки єдиної методики її проведення, на ряду з існуванням багатьох методичних підходів до зазначеної оцінки. В основу першої грошової оцінки земель покладені результати робіт з бонітування ґрунтів та економічної оцінки земель, яка проводилася за Методикою грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів 1995 року.

Під час проведення земельної реформи започатковано плату за використання земельних ділянок різних форм власності та категорій земель. Сучасні процеси реформування земельних відносин, реалізація та набуття прав власності та користування землею, відбуваються згідно чинного законодавства, тому під час визначення вартості різних земельних ділянок, для певних цілей, прийнято чотири методики та чотири відповідні порядки, які регулюють зазначені питання [34-44].

Застосовуючи основні принципи державного регулювання земельних відносин важливим є питання інформаційного забезпечення грошової оцінки земельних ділянок. На рівні держави встановлений однаковий підхід до оцінки земель усіх трьох форм власності. Але при цьому Земельним кодексом України [33] та Законом України «Про оцінку земель» [22] встановлені різновиди оцінки земель, серед яких для сфери оподаткування вагоме місце має саме нормативна грошова оцінка земель, а під час формування ринку земель – експертна грошова оцінка земельних ділянок та прав на них. Залежно від

поставленої мети визнається вид оцінки, яку необхідно провести. Кожна з різновидів оцінки має свій склад інформаційного забезпечення [34-44].

Експертна грошова оцінка земельної ділянки проводиться за основними етапами, та на відміну від нормативної враховує більш широкий ряд показників. Інформаційна база для експертної грошової оцінки земельних ділянок, визначена Методикою експертної грошової оцінки земельних ділянок, включає в себе показники правового, фізичного, технічного, соціально-економічного характеру, у тому числі дані про склад угідь, фізичні характеристики земельної ділянки, якість ґрунтового покриву, характер і стан земельних поліпшень, рівень їхнього використання тощо [37].

З наведеного можна зробити висновок, що на державному рівні створені передумови для формування інформаційної бази для робіт з грошової (нормативної та експертної) оцінки земель. Але під час проведення оціночних робіт якісний стан вихідної інформації має пряму залежність на кінцевий результат, як нормативної так і експертної грошової оцінки земельних ділянок.

Згідно діючого законодавства [22, 33] нормативна грошова оцінка земельних ділянок обов'язково проводиться під час «визначення розміру земельного податку, державного мита при міні, спадкуванні та даруванні земельних ділянок, орендної плати за земельні державної та комунальної власності, визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, розробки показників та механізмів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, відчуження земельних ділянок площею понад 50 гектарів, що належать до державної або комунальної власності, для розміщення відкритих спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд». Переважна частина земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва передана в оренду на основі даних нормативної грошової оцінки таких ділянок, так як під час паювання передбачався саме такий вид оцінки. Тому, вартість ділянок в одному господарстві, яке розпайоване, однакова на всій території (крім ділянок які створилися шляхом їх подальшого поділу чи об'єднання), а за результатами експертної грошової оцінки буде відрізнятися, у зв'язку із застосуванням різної вихідної інформації для оцінки, та різних принципів і підходів.

Нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення проводиться згідно порядку [39]. У свою чергу експертна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення проводиться за порядком [41]. Враховуючи цілі використання результатів нормативної та експертної грошової оцінки земель можна стверджувати про необхідність державного регулювання процесів грошової оцінки земель, особливо що стосується земель сільськогосподарського призначення. Тому на наш погляд доцільно під час оцінки застосовувати принцип раціонального та ефективного використання земельних ділянок.

Принцип раціонального та ефективного використання земельних ділянок – це основні положення (заходи), які спрямовані на виконання положень конституції України та інших законодавчих актів, і якими керуються суб'єкти землеустрою під час використання земельних ділянок, які засновані на ощадливому ставленні до земельних ресурсів, збереженню та покращенню їх позитивних властивостей на тривалий час, за умови застосування новітніх технологій та отримання економічної вигоди, при цьому ці заходи є фізично можливими та юридично дозволеними. Принцип раціонального та ефективного використання земельних ділянок передбачає використання ділянок переважно в межах цільового призначення, з можливістю зміни функціонального використання та перерозподілу у їх складі угідь. Тоді порядок проведення нормативної та експертної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення буде мати наступний вид (рис. 1).

Отже, застосувавши під час нормативної та експертної грошової оцінки принцип раціонального та ефективного використання земельних ділянок, на державному рівні, дозволить не лише отримувати максимальну вигоду від використання земель, а й

забезпечить збереження потенціалу земельного фонду, представленого землями сільськогосподарського призначення.

Реалізація прогресивних методів інноваційного розвитку країни вимагає застосування нових моделей державного регулювання усіх галузей економіки. Не виключенням є формування нової моделі земельних відносин, одним із економічно важливих чинників якої є грошова оцінка земель.

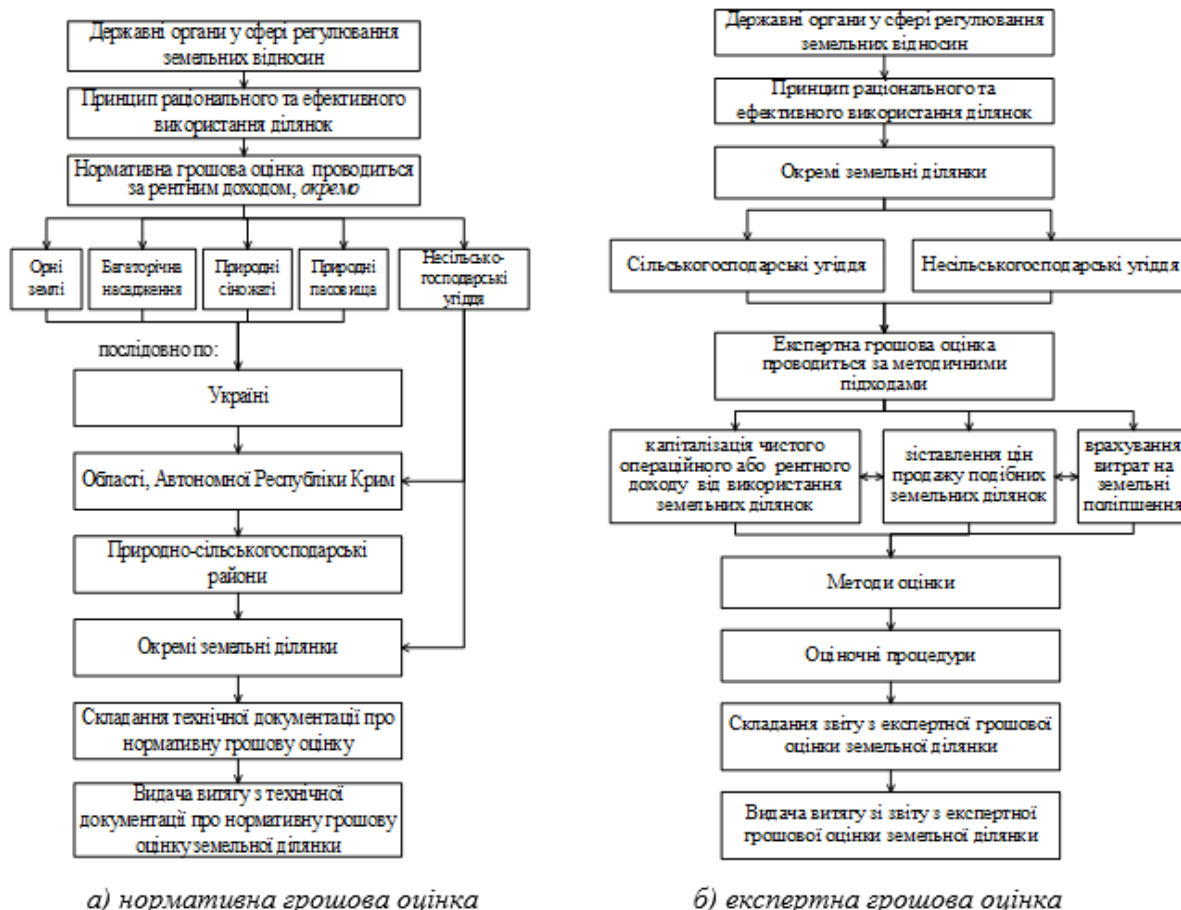


Рис. 1. Удосконалений порядок проведення грошової оцінки земельної ділянки сільськогосподарського призначення

Джерело: сформовано авторами

Запровадження комплексного механізму державного регулювання проведення грошової оцінки земель дозволить забезпечити стабільні та справедливо-високі надходження до бюджетів усіх рівнів від володіння та користування землею, трансакцій з землею, підвищить ефективність раціонального використання земель, стимулюватиме застосування прогресивних, ощадливих заходів господарювання на землі, покращить рівень охорони земель.

Загальна модель державного регулювання проведення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення складається з комплексу взаємозв'язків основних аспектів і включає правові, економічні, соціальні, екологічні, які засновані на певних принципах, виконують визначені функції, із застосуванням відповідних методів (рис. 2).

Дослідження теоретико-методичних засад грошової оцінки земель виявили, що у сучасних умовах актуальним є питання визначення вартості земельних ділянок на ряду з державним регулюванням використання та охорони земель, створення механізмів стимулювання ощадливого використання земельно-ресурсного потенціалу країни.



Рис. 2. Загальна модель державного регулювання проведення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення за основними аспектами

Джерело: сформовано авторами

Існуючі моделі державного регулювання проведення грошової оцінки земель засновані на врахуванні під час проведення нормативної грошової оцінки земель показників якісного стану земель (бали бонітету) та виду угідь, а експертна грошова оцінка має індивідуальний підхід і розглядає усі індивідуальні характеристики кожної земельної ділянки (рис. 3). Під час проведення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення розглядається вид угідь згідно обліку земель, що іноді не відповідає дійсності. У результаті чого вартість земель може відрізнятись у декілька разів.

Також варто зазначити, що порядком проведення нормативної грошової оцінки земельних ділянок сільськогосподарського призначення передбачена процедура від загального до часткового (Україна → область → природно-сільськогосподарській район → земельна ділянка) по кожному сільськогосподарському угіддю, а під час проведення експертної – оцінка виконується окремої земельної ділянки.

Держгеокадастром України проводиться узагальнений моніторинг результатів нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, а під час здійснення експертної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення під моніторинг Держгеокадастру України потрапляють лише результати по землях державної та комунальної власності. Окремо започаткований моніторинг об'єктів рухомого та нерухомого майна Фондом державного майна України.

Робота декількох приватних майданчиків, направлена на: внесення відомостей оцінювачами до Єдиної бази даних звітів про оцінку; здійснення перевірки споживачами успішної реєстрації цих звітів у Єдиній базі даних звітів про оцінку; здійснення перевірки споживачами розміру вартості майна для цілей оподаткування, який погоджений Фондом державного майна України.

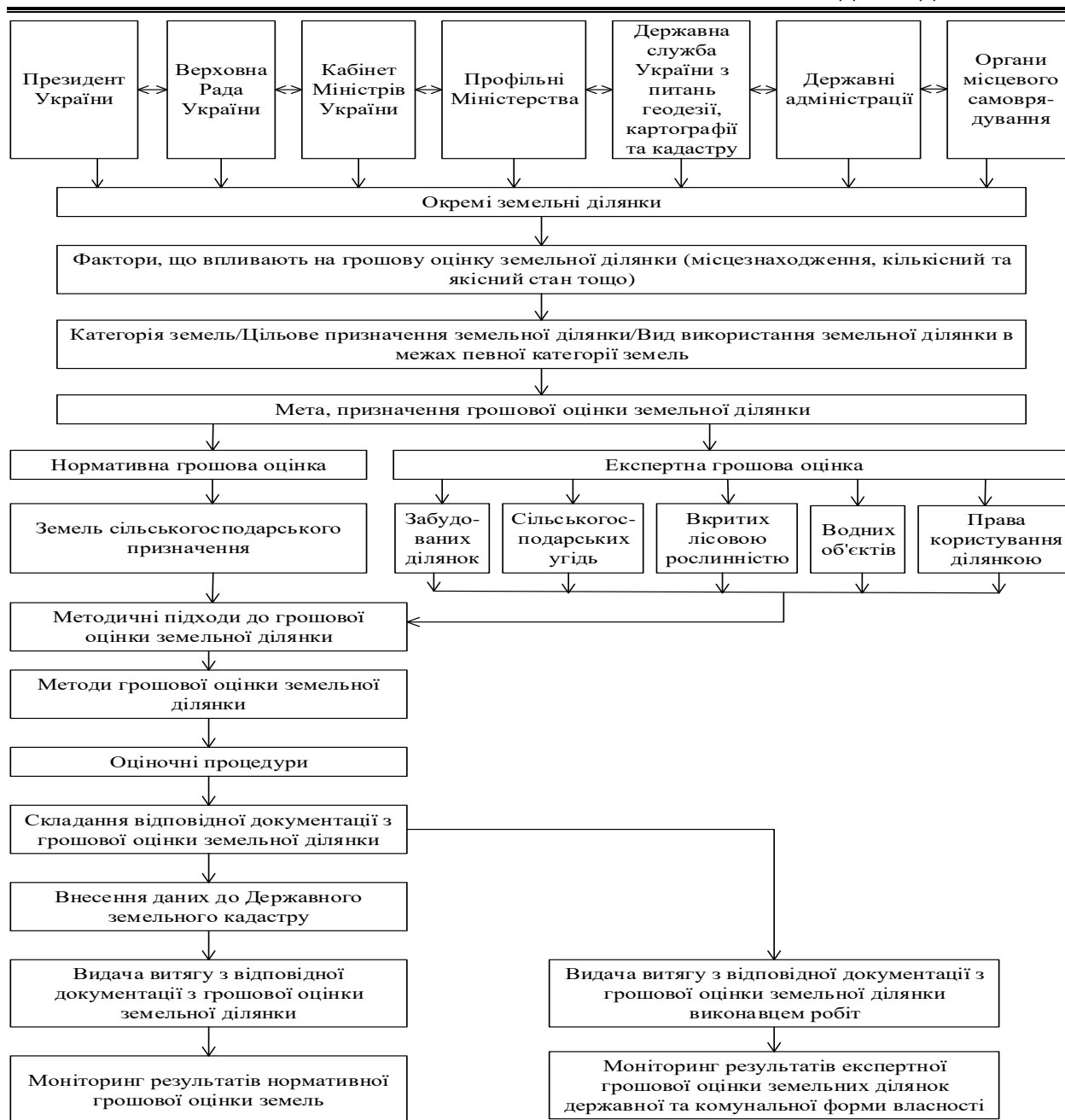


Рис. 3. Існуюча модель державного регулювання проведення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення

Джерело: сформовано авторами

Отже, база даних з нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення створена Держгеокадастром України і частково здійснюється моніторинг її даних. Що стосується результатів експертної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, то під моніторинг Держгеокадастру України потрапляють лише результати по землях державної та комунальної власності, а дані звітів з експертної грошової оцінки земельних ділянок усіх форм власності для цілей оподаткування фіксуються, погоджуються та зберігаються у Фонді державного майна України. При цьому Держгеокадастр України не має прямого вільного доступу до Єдиної бази даних звітів про оцінку Фонду державного майна України. Тобто відсутня взаємодія та обмін інформацією між Держгеокадастром України та Фондом державного майна України, що не може позитивно впливати на державне регулювання проведення грошової оцінки земель. Недосконалість механізму державного регулювання проведення грошової

оцінки земель дозволяє існування непоодиноких випадків встановлення необ'єктивної вартості земельних ділянок, і як наслідок, зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Отже, актуальною стає необхідність удосконалення існуючих моделей державного регулювання проведення грошової оцінки земель. Запровадження принципу раціонального та ефективного використання земельних ділянок, що покладено в основу удосконаленої моделі державного регулювання грошової оцінки земель, як загально-обов'язкового, на основі сучасної інформаційної бази та технологій, у подальшому дасть змогу запровадити автоматизовану систему моніторингу результатів грошової оцінки земель. Що в свою чергу дозволить ефективно здійснювати всім органам влади свої повноваження щодо державного регулювання у сфері оцінки земель. Удосконалена модель державного регулювання грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення наведена на рисунку 4.

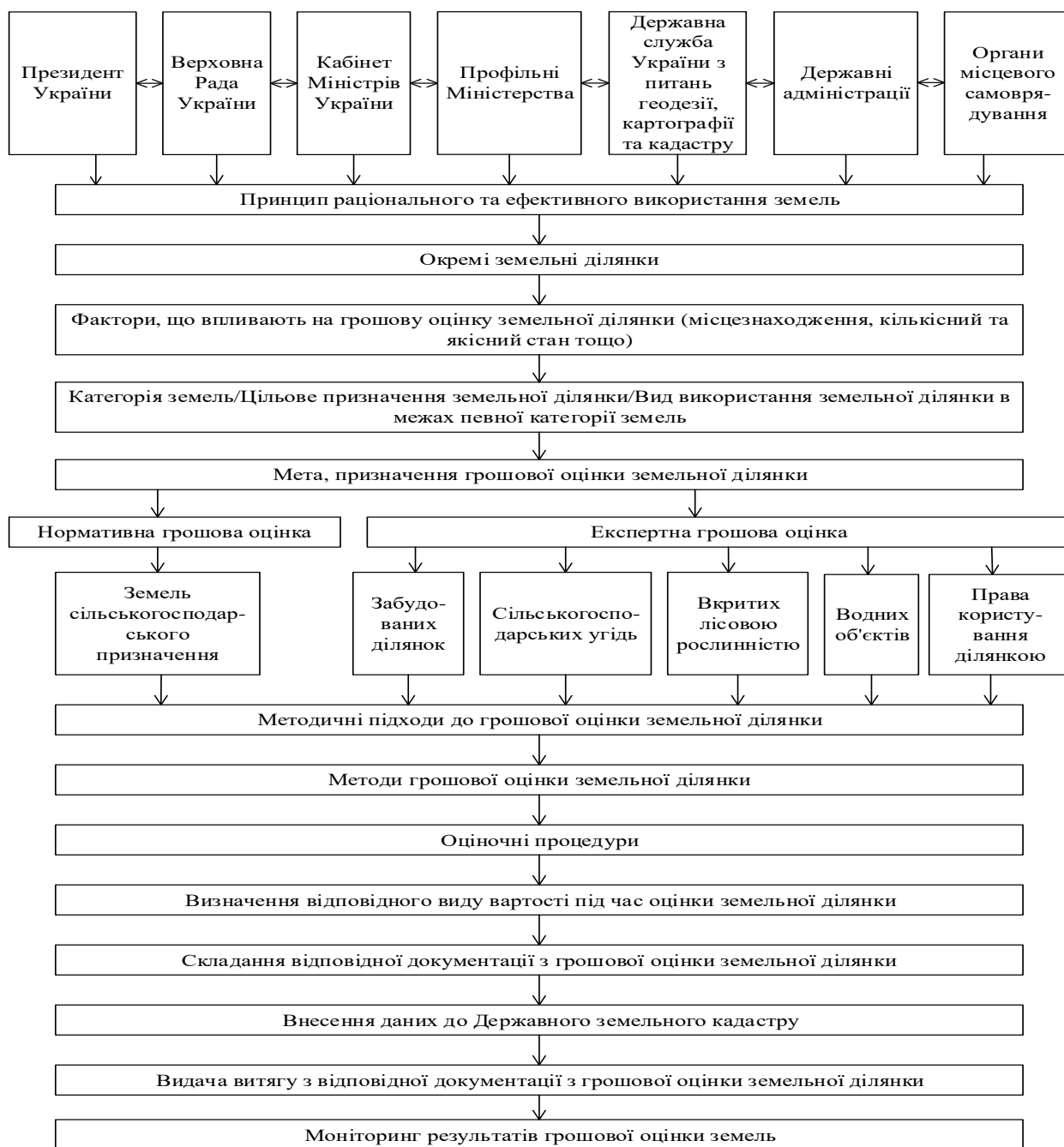


Рис. 4. Удосконалена модель державного регулювання проведення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення

Джерело: сформовано авторами

Результати та дані технічної документації вносяться до Державного земельного кадастру як електронний документ [42], і в подальшому за заявою зацікавленої особи територіальним органом Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру (або центром надання адміністративних послуг) здійснюється видача витягу з відповідної технічної документації з нормативної грошової оцінки земельної ділянки.

У разі необхідності проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки або прав на неї, залежно від виду використання земельної ділянки та складом угідь (забудовані ділянки, сільськогосподарські угіддя, вкриті лісовою рослинністю та призначені для вирощування лісу, ділянки водних об'єктів, спеціалізованих об'єктів чи об'єктів з обмеженим ринком, або права оренди чи користування чужою земельною ділянкою), на основі відповідного методичного підходу (підходів) та методу (методів) оцінки проводяться відповідні оціночні процедури, за результатами яких складається звіт з експертної грошової оцінки земельної ділянки.

Застосувавши удосконалену модель державного регулювання проведення грошової оцінки земель, результати та дані технічної документації з нормативної грошової оцінки та звіту з експертної грошової оцінки земельної ділянки будуть внесені до Державного земельного кадастру як електронний документ. Це дозволить здійснювати своєчасне оновлення даних Державного земельного кадастру, та підтримувати базу геоданих в актуальному стані, на основі якої проводити моніторинг результатів грошової оцінки земель.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження містить теоретичні узагальнення і практичні рекомендації щодо удосконалення моделей державного регулювання проведення грошової оцінки земель.

Підводячи підсумки можна відзначити: раховуючи нормативно-правову базу та застосування новітніх інформаційних технологій стає можливим застосування нових принципів та алгоритмів оцінки, особливо під час відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення.

1. Запропонований алгоритм врахування принципу раціонального та ефективного використання земельних ділянок дасть змогу ефективного державного регулювання у сфері земельних відносин, особливо під час вирішення питань використання та оцінки земель.

2. Запропоновані моделі державного регулювання проведення нормативної та експертної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення дозволять відповідним структурним підрозділам Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру виконувати свої повноваження як на початковому, так і на кінцевому етапі проведення робіт з грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, що набуває особливої актуальності під час розвитку ринкових земельних відносин. Удосконалена модель державного регулювання проведення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, забезпечить встановлення реальної стартової ціни під час продажу прав оренди на земельні ділянки державної та комунальної власності, нарахування справедливого розміру земельного податку власникам земельних ділянок, які дотримуються норм діючого законодавства та проводять заходи щодо покращання їхнього якісного стану, забезпечить стимулювання раціонального використання та охорону земель різними суб'єктами господарювання, землевласниками та землекористувачами.

3. На відміну від існуючих, удосконалені моделі державного регулювання проведення нормативної та експертної грошової оцінки земель, передбачають взаємодію усіх органів державної влади.

4. Покращення рівня інформаційного забезпечення проведення нормативної та експертної грошової оцінки земель (земельних ділянок та прав на них) матиме прямий позитивний вплив на формування бюджетів усіх рівнів, а в сучасних умовах

децентралізації влади, найбільший на формування місцевих бюджетів – новостворених об'єднаних територіальних громад.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні алгоритму актуалізації даних Державного земельного кадастру та автоматизації запропонованих моделей.

Література

1. Agriculture, value added (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=UA>.
2. Fraser Elizabeth. Land Matrix. GRAIN's 2015. *Oakland Institute data set on land investments worldwide*. URL: <https://www.grain.org/article/entries/4479-grain-releases-data-set-with-over-400-global-land-grabs>.
3. Swinnen J., Ciaian P., Kancs d'Artis. Study on the Functioning of Land Markets in the EU Member States; In the center for European Policy Studies, *Place du Congres 1, B-1000 Brussels*, 2009. URL: <http://siteresources.worldbank.org>.
4. Swinnen J., Vranken L., Stanle V. Emerging Challenges of Land Rental Markets. A Review of Available Evidence for the Europe and Central Asia Region; *The World Bank*. Washington, DC D.C. 2006. Vol. 1, No. 4.
5. Джозеф К. Эккерт. Организация оценки и налогообложения недвижимости. 2 т. М: Стар Интер, 1997. С. 233–266.
6. Вервейко А. П., Волкодав Н. В. Аналіз використання земельних ресурсів за результатами земельної реформи. *Вісник ХНАУ. Серія «Ґрунтова екологія»*. 2008. № 4. С. 167–13.
7. Гуторов О. І., Шарко І. О. Оцінка земель і ресурсного потенціалу в сільському господарстві: теоретичні та практичні підходи : монографія. Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків: ХНАУ: Точка, 2012. 254 с.
8. Добряк Д., Недашківська Т. Вплив обмежень у сільськогосподарському землекористуванні на нормативну грошову оцінку орних земель на прикладі Київської області. *Землевпорядний вісник*. 2012. № 11. С. 35–37.
9. Сохнич А. Я., Живко З. Б. Державне управління земельними ресурсами в системі управління економікою України: інституційний аспект. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 1 (34). С. 164–170.
10. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 26–38.
11. Третяк А. М., Бамбідра Д. І. Земельні ресурси України та їх використання. Київ : ЦЗРУ, 2003. 143 с.
12. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні: навч. посібн. / Дегтяренко Ю. Ф., Лихогруд М. Г., Манцевич Ю. М., Палеха Ю. М. Київ : Профі, 2007. 624 с.
13. Драпіковський О.І., Іванова І.Б. Оцінка земельних ділянок. Київ, 2004. 295 с.
14. Заяць В.М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ» НААН, 2011. 390 с.
15. Стратегічні напрями розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року / М. М. Федоров, О. В. Ходаківська, С. Г. Корчинська, Н.А. Солов'яненко; ред. : Ю. О. Лупенко, М. М. Федоров. Київ : ННЦ «ІАЕ». 2012. 58 с.
16. Ходаківська О. В., Левек Р. Земельні відносини: пошук балансу інтересів між державним регулюванням та неолібералізмом. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 5–17.
17. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Нові методичні підходи щодо удосконалення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. *Економіка АПК*. 2016. № 2. С. 22–29.
18. Мартин А. Г. Оновлення методичних засад нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. URL: <http://zsu.org.ua/andrij-martin/9220-onovlennya>.

19. Новаковський Л. Я. Проблеми методичного забезпечення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. *Вісник аграрної науки*. 2015. № 12. С. 11–16.
20. Третяк А. М., Третяк Н. А. Сільськогосподарський земельний ринок у зарубіжних країнах та в Україні: проблеми цін та інституційного середовища. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2018. № 1. С. 72–80.
21. Мерзляк А. В., Кабанець О. О. Державне регулювання формування й розвитку інфраструктури ринку земель в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2015. № 4 (51). С. 83–91.
22. Про оцінку земель: Закон України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1378-15>.
23. Koshkalda, I., Stupen, N., Anopriienko T., & Stupen, O. Peculiarities of the forestland taxation system. *Studies of Applied Economics. Special Issue: Impact of Current Trends in Social Commerce, Economics, and Business Analytics*, Vol. 39, No. 7. (2021). <https://doi.org/10.25115/eea.v39i7.4824>.
24. Anopriienko T., Pilicheva M., Sauchanka V. Modern development trend of normative monetary valuation of non-agricultural land plots in Ukraine. *Second International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2021)*. *E3S Web of Conferences* 280, 04006 (2021). <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004006>.
25. Моделі державного регулювання проведення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: метод. рек. / розроб. Т. В. Анопрієнко; за ред. д-ра екон. наук, проф. І. В. Кошкалди; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків. 2019. 42 с.
26. Удосконалення моделі державного регулювання грошової оцінки земель. *Економіка АПК*. 2018. № 12. С. 6–15.
27. Кошкалда І. В., Анопрієнко Т. В. Удосконалення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 2. С. 208–216.
28. Анопрієнко Т. В. Особливості інформаційного забезпечення грошової оцінки земельних ділянок у контексті державного регулювання. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2018. № 6 (76), С. 7–11.
29. Кучеренко Є. І., Анопрієнко Т. В. Аналіз сучасного стану кадастрової оцінки земельних ділянок. *Системи обробки інформації*. 2016. №1 (138). С. 94–99.
30. Кучеренко Є. І., Творошенко І. С., Анопрієнко Т. В. Моделювання та оцінювання станів складних об'єктів із застосуванням формальної логіки. *Системи обробки інформації*. 2016. № 2 (139). С. 76–82.
31. Сучасний стан інформаційного забезпечення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення в Україні / Г. В. Костюков, Т. В. Анопрієнко // *Комунальне господарство міст. Серія: Технічні науки та архітектура*. 2018. № 140. С. 46–52.
32. Анопрієнко Т. В. Особливості грошової оцінки земель житлової забудови у межах населених пунктів різного статусу і підпорядкування. *НТС «Комунальное хозяйство городов»*. Серія «*Экономические науки*». 2007. № 78. С. 364–372.
33. Земельний кодекс України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
34. Методика нормативної грошової оцінки земель населених пунктів. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-95-п>.
35. Методика нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-п>.
36. Методика нормативної грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/-laws/show/1278-2011-п>.

37. Методика експертної грошової оцінки земельних ділянок. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1531-2002-п>.
38. Порядок нормативної грошової оцінки земель населених пунктів. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1647-16>.
39. Порядок нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0388-06>.
40. Порядок нормативної грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1573-13/print1360517383069506>.
41. Порядок проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок. URL: <https://cutt.ly/iRv948q>
42. Порядок ведення Державного земельного кадастру. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-п#n19>.
43. Безугла Л.С. Державне регулювання розвитку малого та середнього підприємництва в умовах інформаційного суспільства : автореф. дис. канд. наук з держ. управління : 25.00.02. Київ, 2011. 20 с.
44. Безугла Л. С. Соціально-економічні функції держави щодо розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_2_5

References

1. Agriculture, value added (% of GDP). Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=UA> [In English].
2. Fraser, E. (2015). Land matrix: data set on land investments worldwide. *GRAIN's Oakland Institute*. Retrieved from: <https://www.grain.org/article/entries/4479-grain-releases-data-set-with-over-400-global-land-grabs> [In English].
3. Swinnen, J., Ciaian, P., & Kancs, d'A. (2009). Study on the functioning of land markets in the EU member states. *Centre for European Policy Studies*. Retrieved from: <http://siteresources.worldbank.org> [In English].
4. Swinnen, J., Vranken, L., & Stanle, V. (2006). Emerging challenges of land rental markets. A review of available evidence for the Europe and Central Asia Region. *The World Bank. Washington, D.C.*, Vol. 1, 4 [In English].
5. Joseph, K. Eckert. (1997). Orhanizatsiya otsinok ta polohooblashtuvannya nerukhomosti [Organization of real estate appraisals and delivery]. Vol. 2. *Star Inter*. P. 233–266. [In Ukrainian].
6. Vervevko, A. P., Volkodav, N. V. (2008). Analiz vykorystannya zemel'nykh resursiv dlya rezul'tativ zemel'noyi reformy [Analysis of land use for the results of land reform]. *Bulletin of KhNAU. Soil Ecology Series*. № 4. S. 167–13. [In Ukrainian].
7. Gutorov, O. I., Sharko, I. O. (2012). Otsinka zemel' ta resursnoho potentsialu u sil's'komu hospodarstvi: teoretychni ta praktychni pidkhody [Estimation of lands and resource potential in agriculture: theoretical and practical approaches]: monograph. Kharkiv. nat. agrarian. Univ. V.V. Dokuchaev. Kharkiv: KhNAU: Tochka. 254 p. [In Ukrainian].
8. Dobriak, D., & Nedashkivska, T. (2012). Vplyv obmezhen u silskohospodarskomu zemlekorystuvanni na normatyvnu hroshovu otsinku ornykh zemel na prykladi Kyivskoyi oblasti [Influence of restrictions on agricultural land use on normative monetary valuation of arable land on the example of the Kyiv region]. *Zemlevporiadnyi visnyk*, 11, pp. 35-37 [In Ukrainian].
9. Sokhnich, A. Ya. & Zivko, Z. B. (2018). Derzhavne upravlinnya zemelnymy resursamy v systemi upravlinnya ekonomikoyu Ukrayiny: instytutsiynyy aspekt [State land management in the system of management of the Ukrainian economy: institutional aspect]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny*, 1 (34), pp. 164-170 [In Ukrainian].

10. Lupenko, Yu. O., Sabluk, P. T., Mesel-Veseliak, V. Ya., & Fedorov, M. M. (2014). Rezultaty i problemy reformuvannya silskoho hospodarstva Ukrayiny [Results and problems of reforming agriculture in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 26-38 [In Ukrainian].
11. Tretyak, A. M., Bambidra, D. I. (2003). Zemel'ni resursy Ukrayiny ta yikh vykorystannya [Land resources of Ukraine and their use]. Kyiv: CZRU. 143 p. [In Ukrainian].
12. Degtyarenko, Yu. F., Lihogrud, M. G., Mancevich, Yu. M., & Paleha, Yu. M. (2007). Methodological basis for monetary evaluation of land in Ukraine. Kiev, Ukraine : *Profi*, 624 p. [In Ukrainian].
13. Drapikovskiy, O. I., Ivanova, I. B. (2004). Otsinka zemel'nykh dilyanok [Estimation of land plots]. Kyiv. 295 p. [In Ukrainian].
14. Zayats, V. M. (2011). Rozvytok rynku sil's'koghospo - dars'kykh zemel: monoghr. [Development of the agricultural land market: monograph]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
15. Fedorov, M. M., Khodakivska, O. V., Korchynska, S. H., Solovianenko, N. A., et al. (2012). Stratehichni napriamy rozvytku zemelnykh vidnosyn u sil'skomu hospodarstvi na period do 2020 roku [Strategic directions of development of land relations in agriculture till 2020]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
16. Khodakivska, O.V. & Levek, R. (2018). Zemelni vidnosyny: poshuk balansu interesiv mizh derzhavnym rehulyuvannyam ta neoliberalizmom [Land relations: search for a balance of interests between state regulation and neo-liberalism]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 5-17 [In Ukrainian].
17. Fedorov, M. M. & Mesel-Veseliak, V. Ya. (2016). Novi metodychni pidkhody shchodo udoskonalennya normatyvnoyi hroshovoyi otsinky zemel sil'skohospodarskoho pryznachennya [New methodological approaches to improving the normative monetary valuation of agricultural land]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 22-29 [In Ukrainian].
18. Martin, A. (2013). Onovlnnia metodichnih zasad normativnoi groshovoi ocinki zemel sil'skogospodarskogo pryznachennia [Update the methodological foundations of normative monetary evaluation of lands of agricultural purpose]. Zemelna spilka Ukraini – Land Union of Ukraine. Retrieved from: <http://zsu.org.ua/andrij-martin/9220-onovlennya> [In Ukrainian].
19. Novakovskiy, L. Ya. (2015). Problemy metodychnoho zabezpechennya normatyvnoyi hroshovoyi otsinky zemel sil'skohospodarskoho pryznachennya [Problems of methodical provision of normative monetary evaluation of agricultural land]. *Visnyk Ahrarnoy Nauki*, 12, pp. 11-16 [In Ukrainian].
20. Tretyak, A. M. & Tretyak, N. A. (2018). Sil'skohospodarskyi zemelnyy rynek u zarubizhnykh krayinakh ta v Ukrayini: problemy tsin ta instytutsiynoho seredovyscha [Agricultural land market in foreign countries and in Ukraine: problems of prices and institutional environment]. *Zemleustriy, kadastr i monitorynh zemel*, 1, pp. 72-80 [In Ukrainian].
21. Merzlyak, A. V. & Kabanets, O. O. (2015). Derzhavne rehulyuvannya formuvannya y rozvytku infrastruktury rynku zemel v Ukrayini [State regulation of the formation and development of land market infrastructure in Ukraine]. *Theory and practice of public administration*, 4, pp. 83-91 [In Ukrainian].
22. Pro ocinku zemel: Zakon Ukraine [On valuation of lands: Law of Ukraine]. (n.d.). *Zakon.rada*. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1378-15> [In Ukrainian].
23. Koshkalda, I., Stupen, N., Anopriienko T., & Stupen, O. (2021). Peculiarities of the forestland taxation system. *Studies of Applied Economics. Special Issue: Impact of Current Trends in Social Commerce, Economics, and Business Analytics*. Vol. 39, No. 7. <https://doi.org/10.25115/eea.v39i7.4824> [In English].
24. Anopriienko, T., Pilicheva, M., Sauchanka, V. (2021). Modern development trend of normative monetary valuation of non-agricultural land plots in Ukraine. *Second International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2021)*. *E3S Web of Conferences* 280, 04006. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004006> [In English].

25. Koshkalda, I. V., Anopriienko, T. V. (2019). Modeli derzhavnoho rehulyuvannya provedennya hroshovoyi otsinky zemel silskohospodarskoho pryznachennya [Models of state regulation of monetary valuation of agricultural land]: a method. rivers. Kharkiv. nat. agrarian. Univ. V. V. Dokuchaev. Kharkiv. 42 p. [In Ukrainian].

26. Koshkalda, I.V., Anopriienko, T.V. (2018). Udoskonalennya modeli derzhavnoho rehulyuvannya hroshovoyi otsinky zemel [Improvement of the state regulation model for monetary land evaluation]. *Ekonomika APK*. Vol. 12. P. 6-15 [In Ukrainian].

27. Koshkalda, I.V., Anopriienko, T.V. (2018). Udoskonalennya hroshovoyi otsinky zemel silskohospodarskoho pryznachennya [Improving the monetary valuation of agricultural land]. *Bulletin of KhNAU named after V. V. Dokuchaev. Economic Sciences Serie*. Vol. 2. P. 208–216 [In Ukrainian].

28. Anopriienko, T.V. (2018). Osoblyvosti informatsiynoho zabezpechennya hroshovoyi otsinky zemelnykh dilyanok u konteksti derzhavnoho rehulyuvannya [Features of information support of monetary valuation of land plots in the context of state regulation]. *Bulletin of Sumy National Agrarian University. Economics and Management Series*. Vol. (76), P. 7–11 [In Ukrainian].

29. Kucherenko, E. I. , Anopriienko, T. V. (2016). Analiz suchasnoho stanu kadaastrovoyi otsinky zemel'nykh dilyanok [Analysis of the current state cadastral valuation of land plots]. *System of information processing*. Vol. 1 (138), P. 94-99 [In Ukrainian].

30. Kucherenko, E. I. , Tvoroshenko, I. S., Anopriienko, T. V., (2016). Modelyuvannya ta otsinyuvannya staniv skladnykh obyektiv iz zastosuvannyam formalnoyi lohiky [Modeling and evaluation of states of complex objects using formal logic]. *System of information processing*. Vol. 2 (139), P. 76-82 [In Ukrainian].

31. Kostyukov, G. V., Anopriienko, T. V. (2018). Suchasnyy stan informatsiynoho zabezpechennya hroshovoyi otsinky zemel silskohospodarskoho pryznachennya v Ukrayini [The current state of information support of monetary valuation of agricultural lands in Ukraine] *Municipal Economy of Cities. Series: Technical Sciences and Architecture*. Vol. 140, P. 46-52 [In Ukrainian].

32. Anopriienko, T. V. (2007). Osoblyvosti hroshovoyi otsinky zemel zhytlovoyi zabudovy u mezhakh naselenykh punktiv riznoho statusu i pidporyadkuvannya [Features of monetary valuation of residential lands within the settlements of different status and subordination]. *NTS "Municipal utilities of cities". Economic Sciences Series*. Vol. 78. P. 364–372 [In Ukrainian].

33. Zemelnyy kodeks Ukrayiny [Land Code of Ukraine]. (2018). Zakon.rada. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> [In Ukrainian].

34. Metodyka normatyvnoyi hroshovoyi otsinky zemel naselenykh punktiv: Postanova Kabinetu Ministrov Ukraini vid 23 March 1995 № 213 [Methodology of normative monetary valuation of settlements: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 23.03.1995, No. 213]. (1995). Zakon.rada. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213-95-%D0%BF> [In Ukrainian].

35. Metodyka normatyvnoyi hroshovoyi otsinky zemel silskohospodarskoho pryznachennya: Postanova Kabinetu Ministrov Ukraini vid 16 November 2016 № 831 [Methodology of normative monetary valuation of agricultural land: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 16.11.2016, No. 831]. (2016). Zakon.rada. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-%D0%BF> [In Ukrainian].

36. Metodyka normatyvnoyi hroshovoyi otsinky zemel nesilskohospodarskoho pryznachennya (krim zemel naselenykh punktiv): Postanova Kabinetu Ministrov Ukraini vid 23 November 2011 № 1278 [Method of normative monetary valuation of non-agricultural land (except for settlements): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 23.11.2011, No. 1278]. (2011). Zakon.rada. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1278-2011-%D0%BF> [In Ukrainian].

37. Metodyka ekspertnoyi hroshovoyi otsinky zemelnykh dilyanok: Postanova Kabinetu Ministrov Ukraini vid 11 October 2002 № 1531 [Methodology of expert monetary evaluation of

land plots: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 11.10.2002, No. 1531]. (2002). *Zakon.rada*. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1531-2002-п> [In Ukrainian].

38. Poryadok normatyvnoyi hroshovoyi otsinky zemel naselenykh punktiv: Nakaz Ministerstva ahrarynoyi polityky ta prodovolstva Ukrayiny vid 25 November 2016 № 489 [Procedure for normative monetary evaluation of settlements: Order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine from 25.11.2016, No. 489]. (2016). *Zakon.rada*. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1647-16> [In Ukrainian].

39. Poryadok normatyvnoyi hroshovoyi otsinky zemel silskohospodarskoho pryznachennya: Nakaz Ministerstva ahrarynoyi polityky ta prodovolstva Ukrayiny vid 23 May 2017 № 262 [Procedure for normative monetary evaluation of non-agricultural land (except for settlements): Order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine from 23.05.2017, No. 262]. (2017). *Zakon.rada*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0388-06> [In Ukrainian].

40. Poryadok normatyvnoyi hroshovoyi otsinky zemel nesilskohospodarskoho pryznachennya (krim zemel naselenykh punktiv): Nakaz Ministerstva ahrarynoyi polityky ta prodovolstva Ukrayiny vid 22 August 2013 № 508 [Procedure for normative monetary evaluation of non-agricultural land (except for settlements): Order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine from 22.08.2013, No. 508]. (2013). *Zakon.rada*. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1573-13/print1360517383069506> [In Ukrainian].

41. Poryadok provedennya ekspertnoyi hroshovoyi otsinky zemelnykh dilyanok: Nakaz State Committee of Ukraine for Land Resources vid 09 January 2003 № 2 [Procedure for conducting an expert monetary valuation of land plots: Order of the State Committee of Ukraine for Land Resources from 09.01.2003, No. 2]. (2003). *Zakon.rada*. Retrieved from: <https://cutt.ly/iRv948q> [In Ukrainian].

42. Poryadok vedennya Derzhavnoho zemelnogo kadastru: Postanova Kabinetu Ministrov Ukraini vid 17 October 2012 № 831 [Procedure for conducting the State Land Cadastre: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 17.10.2012, No. 1051]. (2012). *Zakon.rada*. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-п#n19> [In Ukrainian].

43. Bezuhla, L.S. (2011). Derzhavne rehuliuвання rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v umovakh informatsijnoho suspilstva [State regulation of small and medium-sized businesses development in the information society]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

44. Bezuhla, L.S. (2011). Sotsialno-ekonomichni funktsii derzhavy schodo rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini [Socio-economic functions of the state for the development of small and medium enterprises in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, vol. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_2_5 [in Ukrainian].